

Czas wielkich nadziei. Pierwsze reformy Sejmu Wielkiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Biogramy na podstawie Polskiego Słownika Biograficznego.
- Źródło: Tadeusz Cegielski, Łukasz Kądziela, *Rozbiory Polski. 1772–1793–1795*, Warszawa 1990.

- Źródło: Hugo Kołłątaj, *O potrzebie reformy państwa*, [w:] *Wiek XVI-XVIII w źródłach*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 428–429.
- Źródło: Richard Butterwick, *The Polish Revolution and the Catholic Church, 1788–1792: A Political History*, Oxford 2012, s. 100.
- Źródło: Jerzy Kowecki, *Recenzja: Krystyna Zienkowska, Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Przegląd Historyczny” 1978, nr 69/2, s. 360.
- Źródło: Stanisław Staszic, *Przestrogi dla Polski*, oprac. wolnelektury.pl, s. 48–50.
- Źródło: *Mowa Suchorzewskiego na sesji sejmowej dnia 3 listopada 1789 r.*, [w:] *Diariusz Sejmu Czteroletniego (sesja 183)*, oprac. Królczyk, R.T. Prinke, Biblioteka Kórnicka PAN, s. 11.
- Źródło: Mariusz Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2004, s. 681.

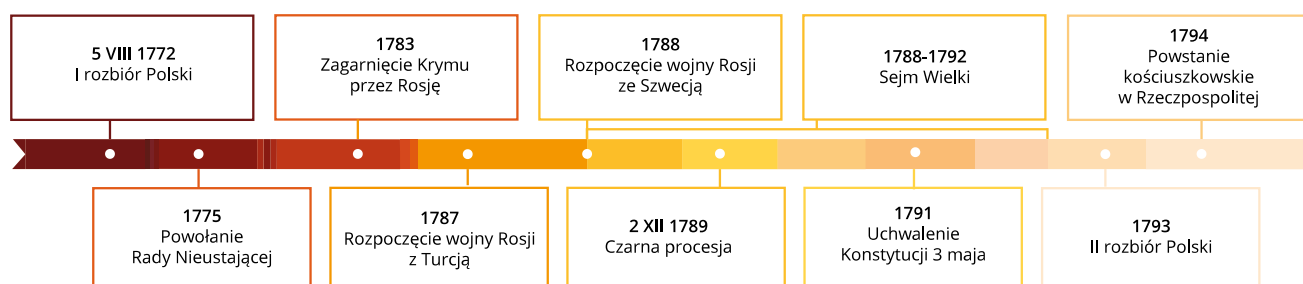

Czas wielkich nadziei. Pierwsze reformy Sejmu Wielkiego

Stanisław Bagieński, *Jan Dekert na czele czarnej procesji przed Zamkiem w Warszawie, 1914 r.*
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W drugiej połowie XVIII w. doszło do znacznych zmian w mentalności szlachty. Racjonalizm i idee oświeceniowe uwidoczniały się zwłaszcza w postawach szlachty wychowanej w Szkole Rycerskiej i szkołach zreformowanych przez Komisję Edukacji Narodowej. Równie silne, szczególnie na prowincji, były promujące szlacheckie wolności i republikańskie ideały sarmackie.

W październiku 1788 r. do Warszawy na sejm, który przeszedł do historii pod nazwą Sejmu Wielkiego lub Sejmu Czteroletniego (1788–1792), ścignęli zarówno ludzie zachłysłeni nowymi ideami, jak i osoby przywiązane do tradycji i wartości kultywowanych od stuleci. Większość z nich była świadoma, że sejm może być ostatnią szansą na uratowanie Rzeczypospolitej przed ostatecznym upadkiem.

Twoje cele

- Ustalisz, w jakim celu król zlecił budowę pomnika Jana III Sobieskiego w Łazienkach Królewskich akurat w 1788 r.
- Sprawdzisz, z jakich powodów szlachta i duchowni płacili mniejsze podatki, niż powinni.
- Wyjaśnisz, dlaczego w 1789 r. mieszczanie przemaszerowali ulicami Warszawy w czarnych płaszczach.

Jedyna taka szansa

Po I rozbiorze Polski ekspansja rosyjska skierowała się w stronę Turcji. W 1784 r. Rosja zagarnęła Krym i rozpoczęła przygotowania do włączenia kolejnych terenów. W działaniach tych wspierała ją Austria, która sama chciała zyskać na słabnącej pozycji sułtana, a przy okazji połączyć siły z Rosją przeciwko Prusom. Wysokie prawdopodobieństwo wybuchu wojny na wschodzie Europy w Polsce zostało przyjęte z entuzjazmem zarówno przez przedstawicieli stronnictwa dworskiego, jak i opozycję.

Jan Bogumił Plersch, *Odjazd Katarzyny II z Kaniowa w 1787 roku*, ok. 1787 r. Kaniów leżał na południowo-wschodnich krańcach Rzeczypospolitej, tuż przy granicy z Rosją. W tym położonym nad Dnieprem mieście w 1787 r. Stanisław August Poniatowski spotkał się z carycą, która właśnie odbywała podróż po terytoriach zdobytych w wojnie z Turcją w latach 1768–1774. Król zaproponował jej wsparcie w kolejnym konflikcie z państwem osmańskim w zamian za zgodę na przeprowadzenie aukcji wojska, czyli zwiększenie jego stanu liczebnego, i wprowadzenie reform ustrojowych, które wzmocniłyby władzę centralną.

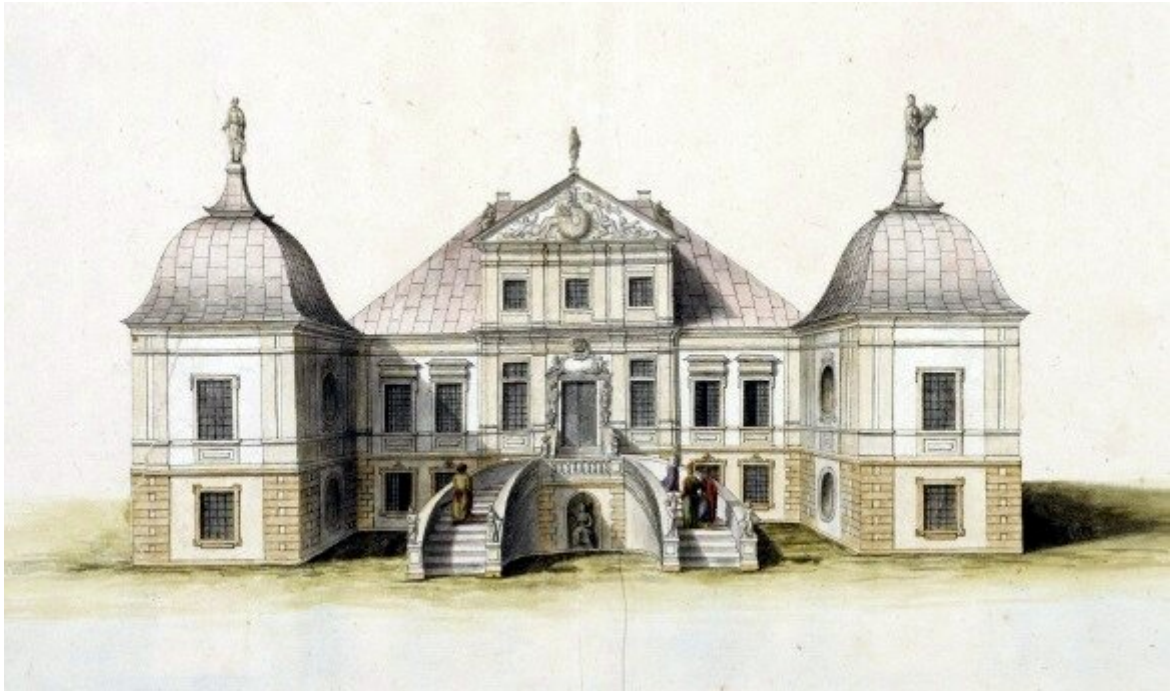
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Stanisław August Poniatowski przesłał Katarzynie II propozycję polsko-rosyjskiego przymierza w październiku 1787 r., dwa miesiące po tym, jak Turcja wypowiedziała Rosji wojnę. Odpowiedź otrzymał dopiero latem kolejnego roku. Katarzyna II przystawała na zawiązanie przymierza, jednak na własnych warunkach. Zgodziła się na zwołanie skonfederowanego sejmku, na którym decyzje zapadały większością głosów, po to, aby wyraził on zgodę na wysłanie 12 tys. armii do walki z Turcją. O żadnych reformach nie mogło być mowy. Tymczasem długie oczekiwanie na decyzję Petersburga związało królowi ręce, a opozycja miała podstawy, aby zarzucać mu bierność i marnowanie okazji na przeprowadzenie reform. Ostatecznie sojusz polsko-rosyjski upadł w wyniku protestu Fryderyka Wilhelma II, który sprzeciwił się umocnieniu wpływów Rosji nad Wisłą. Katarzyna II wycofała się z rozmów z królem polskim, gdyż zależało

jej na neutralności Prus w toczonych przez nią konfliktach zbrojnych – w sierpniu 1788 r. Szwecja wypowiedziała Rosji wojnę i wojska carycy musiały walczyć na dwóch frontach.

Całkiem inaczej rosyjskie wojny z Turcją, a następnie ze Szwecją chciała wykorzystać opozycja. Liderzy obozu patriotycznego, Adam Kazimierz Czartoryski i Ignacy Potocki, upatrywali w nich szansę na zaprowadzenie reform w porozumieniu z Fryderykiem Wilhelmem II. Dążyli do zniesienia rosyjskiej kurateli, a Prusy wydawały im się najlepszym

sprzymierzeńcem ze względu na ich złe stosunki z Rosją. Antagonizm na linii Berlin–Petersburg wynikał z poparcia, jakiego caryca udzieliła Austrii – rywalce Prus w Rzeszy. Rosji zależało bowiem na utrzymaniu dobrych relacji z dworem wiedeńskim, z którym wspólnie prowadziła ekspansję kosztem Turcji.

Pałac Czartoryskich w Puławach ok. 1735 r. To w tym pałacu swoje najważniejsze narady odbywała opozycja, dlatego przedstawicieli tej grupy często nazywano „puławianami”. Właścicielami pałacu byli Adam Kazimierz Czartoryski i jego żona Izabela z Flemmingów. W latach 80. rozpoczęli restaurację i rozbudowę pałacu. W 1794 r. budynek został zdewastowany przez wojska rosyjskie, a w 1831 r. skonfiskowany przez władze zaboru rosyjskiego. Była to kara za udział jego właściciela Adama Jerzego Czartoryskiego w powstaniu listopadowym. Źródło: Johann Sigmund Deybel, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Współczesny widok pałacu Czartoryskich w Puławach. Jakim XVIII-wiecznym stylem architektonicznym zainspirowano się przy przebudowie pałacu w latach 40. XIX w.? Co na to wskazuje?

Źródło: NeoMill, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Inna grupa opozycyjna, tzw. obóz hetmański, z Franciszkiem Ksawerym Branickim na czele, optowała za przymierzem z Rosją, ale niezależnie od dworu. Dążyła do przywrócenia systemu sprzed elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego – nade wszystko wzmocnienia pozycji hetmanów i ograniczenia władzy króla do minimum.

Wspólne cele i sporne kwestie

Sejm rozpoczął obrady 6 października 1788 r. Posłowie zdawali sobie sprawę z destrukcyjnego wpływu *liberum veto*, dlatego zdecydowali się zawiązać [konfederację](#), która umożliwiała głosowanie większością głosów. Marszałkiem konfederackim koronnym został Stanisław Małachowski, natomiast litewskim Kazimierz Nestor Sapieha.

Jan Chrzyciel Lampi, *Portret Stanisława Małachowskiego*, między 1788 a 1792 r. Stanisław Małachowski (1736–1809) – marszałek konfederacji koronnej podczas Sejmu Wielkiego. Był jednym z przywódców stronnictwa patriotycznego, zwolennikiem głębokich reform ustrojowych i popierał dążenia mieszczan do rozszerzenia ich praw politycznych. Brał udział w pracach nad przygotowaniem Konstytucji 3 maja i zasłużył się w jej uchwaleniu. Należał do postępowej szlachty, która znosiła w swoich dobrach pańszczyznę i zastępowała ją czynszem.

Czy taka postawa była w tym czasie w Polsce popularna?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Józef Pitschmann, *Portret Kazimierza Nestora Sapiehy*, 1787 r. Kazimierz Nestor Sapieha (1757–1798) – marszałek konfederacji litewskiej podczas Sejmu Wielkiego. Od lat 70. XVIII stulecia należał do opozycji antykrólewskiej, której liderem był jego wuj, Franciszek Ksawery Branicki. Pod wpływem Stanisława Małachowskiego przeszedł na stronę zwolenników reform i poparł Konstytucję 3 maja. Na tym portrecie Sapieha trzyma w ręku laskę marszałka sejmu, bo czasami uważa się go za drugiego marszałka Sejmu Czteroletniego. Jaką faktycznie funkcję pełnił w tym czasie?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W dwóch kwestiach niemal wszyscy posłowie zgromadzeni na Sejmie Wielkim byli zgodni: co do [aukcji wojska](#), czyli powiększenia liczebności armii do 100 tys. żołnierzy, oraz wprowadzenia podatków, które by ją umożliwiły. Jeszcze w październiku uchwalili aukcję wojska, a w marcu kolejnego roku przyjęli ustawę o ofercie wieczystej, na mocy której szlachta miała płacić 10 proc. dochodu ze swoich dóbr, a duchowni 20 proc. Podniesiono też opłaty z [królewszczyzn](#), wprowadzono nowe podatki w miastach i przejęto na rzecz skarbu państwa dobra biskupstwa krakowskiego.

Jan Matejko, *Żołnierze polscy 1697–1795*. Jak się okazało, liczbę wojska trzeba było obniżyć do 65 tys., gdyż wpływy z nowo wprowadzonych podatków były dużo niższe, niż zakładano. Szlachta sama deklarowała swoje dochody, a ustawodawca nie przewidział sankcji za krzywoprzysięstwo. Nie ustalono także jasnych kryteriów co do tego, jaki rodzaj dochodu powinien zostać opodatkowany. Przyjrzyj się przedstawionym żołnierzom i wskaż elementy stroju polskiego.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kością niezgody wśród posłów była reforma ustroju. Tydzień po otwarciu obrad król pruski wystosował deklarację, którą odczytano w sejmie. Przyjął w niej ton przyjaciela Rzeczypospolitej, ostrzegał przed Rosją i dawał nadzieję na zawiązanie przymierza. Opozycja wierzyła w te deklaracje i chociaż Stanisław August ostrzegał przed zgubnymi konsekwencjami antyrosyjskich wystąpień, doprowadziła do zlikwidowania Rady Nieustającej, dla wielu symbolu uzależnienia od Petersburga. Król stracił część stronników, których opozycja przekonała do słuszności kursu propruskiego. Nad nową formą ustroju pracować miała odtąd grupa zdominowana przez posłów opozycji, na czele której stał Ignacy Potocki.

Czarna procesja

Czarną procesją nazwano manifestację przedstawicieli 141 miast królewskich, która odbyła się 2 grudnia 1789 r. w Warszawie. Jej celem było zwiększenie wśród posłów Sejmu Wielkiego poparcia dla projektu reformy miast. Popierani przez Hugona Kołłątaja mieszczaństwo w czarnych płaszczach, z prezydentem Warszawy Janem Dekertem na czele przeszli ulicami stolicy do Zamku Królewskiego. Tam wręczyli królowi i posłom listę postulatów. Domagali się takich samych praw, jakie miała szlachta: nietykalności majątkowej i osobistej, podobnego prawa spadkowego, prawa do nabywania ziemi, możliwości pełnienia urzędów państwowych i kościelnych oraz włączenia do życia politycznego. Chcieli więcej niezależności dla samorządu miejskiego od władz państwowych (**starostów**)

oraz likwidacji tzw. jurydyk, czyli szlacheckich własności w miastach, niepodlegających prawu miejskiemu. Dzięki swojej determinacji wymusili utworzenie specjalnej komisji, której zadaniem było rozpatrzenie postulatów mieszczaństwa i włączenie ich do propozycji reform ustrojowych.

Stanisław Bagieński, *Jan Dekert na czele czarnej procesji przed Zamkiem w Warszawie, 1914 r.*

Jakie wydarzenia w Europie mogły stać się inspiracją dla polskich mieszczan?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

aukcja wojska

(od łac. *augere* – powiększać) zwiększenie stanu liczebnego wojska

konfederacja generalna

(łac. *confoederatio* – związek, przymierze) związek skupiający większą część szlachty; zawiązywana w wyjątkowych sytuacjach, takich jak bezkrólewie lub kryzys państwowy; mogła być zwołana przeciwko królowi, ale ten mógł do niej również przystąpić; w organach konfederacji decyzje podejmowano większością głosów

królewszczyzna

dobra ziemskie należące do króla, od XVI w. dobra państwowe Rzeczypospolitej

sankcja

(z łac. *sanctiō, sanctiōnis* – nakaz prawny) kara za naruszenie zasad, przepisów

starosta

(w prasłowiańskim *starosta* to człowiek najstarszy wiekiem lub rangą, od *starostъ* – bycie starym) namiestnik królewski odpowiedzialny za bezpieczeństwo i sądownictwo

w grodach (starosta grodowy); w przypadku starostw niegrodowych, które powstały z nowo powstających folwarków, starosta (niegrodowy) nie miał władzy sądowej

Słowa kluczowe

Sejm Wielki, Sejm Czteroletni, Konstytucja 3 maja

Bibliografia

Cegielski T., Kądziela Ł., *Rozbiory Polski. 1772-1793-1795*, Warszawa 1990.

Markiewicz M., *Historia Polski 1492-1795*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2004.

Rostworowski E., *Ostatni król Rzeczypospolitej. Geneza i upadek Konstytucji 3 maja*, Warszawa 1966.

Zienkowska K., *Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, Warszawa 1976.

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka. W jaki sposób zjazd w Kaniowie i ówczesne decyzje Katarzyny II wpłynęły na decyzje polskich ugrupowań politycznych i dalsze losy Rzeczypospolitej?

Twoja odpowiedź

Polecenie 2

Zapoznaj się z ilustracjami zamieszczonymi pod audiobookiem. Wyjaśnij, w jakim celu w 1788 r. Stanisław August Poniatowski zlecił budowę pomnika Jana III Sobieskiego w Łazienkach.

Twoja odpowiedź

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1FD4ZKEF>

W przededniu Sejmu Wielkiego

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych XVIII wieku wszystkie ugrupowania polityczne w Rzeczypospolitej chciały wykorzystać zainteresowanie Rosji ekspansją w południowo-wschodniej Europie w celu przeprowadzenia reform ustrojowych. Oto jak ich strategie opisują historycy Tadeusz Cegielski i Łukasz Kądziera w książce “Rozbiory Polski. 1772-1793-1795”:

“Nim jeszcze rozpoczęła się nowa wojna wschodnia [między Rosją i Austrią a Turcją], z terenu Rzeczypospolitej skierowano pod adresem Katarzyny II dwie oferty polityczne [...]. Oba projekty wychodziły z bliźniaczego założenia, że w czasie nadchodzącego kryzysu wschodniego należy mocno uchwycić się najsilniejszego z zaborców, czyli Rosji, aby jego osłona zapewniła obronę interesów Polski na wypadek przyszłego kongresu pokojowego i aby nie dopuścić do sytuacji, w której kosztem Rzeczypospolitej byłyby regulowane porachunki między mocarstwami. Z tą myślą Stanisław August wystąpił z projektem przymierza polsko-rosyjskiego. Król proponował, aby Rosja

udzieliła zgody na aukcję wojsk do 45 tysięcy żołnierzy, z których 20 tysięcy zostałyby skierowanych przeciw Turcji w charakterze wojsk posiłkowych u boku armii carycy. Rosja miałaby dostarczyć broń dla 90-tysięcznej armii, sfinansować korpus posiłkowy i wyrazić zgodę na zawarte w projekcie postulaty polityczne. Przewidziano w nich wieczysty sojusz obu państw, wzajemną gwarancję nienaruszalności swych terytoriów, a także pewne zmiany w organizacji władz Rzeczypospolitej [...].

Jak opisują Cegielski i Kądziela: “Swój projekt król przedstawił Katarzynie II 5 maja 1787 roku w Kaniowie podczas kilkugodzinnej audiencji w czasie jej podróży w dół Dniepru dla inspekcji prowincji nadczarnomorskich. Imperatorowa jednak odłożyła decyzje w sprawie traktatu na przyszłość, uzależniając je od sytuacji międzynarodowej [...].”

A jak na działania Rosji zapatrywał się obóz magnacki? Polscy historycy w swojej książce piszą:

“Zupełnie inaczej widziała szansę na wykorzystanie koniunktury rysującej się dzięki konfliktowi wschodniemu opozycja magnacka. W dwuleciu poprzedzającym Sejm Czteroletni skupiała ona w swych szeregach właściwie ogół magnaterii, zwłaszcza małopolskiej. Czartoryscy, Potoccy, Branicki, Rzewuscy, Jabłonowscy, Sapiehowie, Sanguszkowie i inni [...] w omawianym okresie zgodnie dystansowali się od Warszawy królewsko-ambadorskiej. Skoro jednak ambasador rosyjski wyraźnie stawiał na króla, członkowie opozycji tym bardziej poczęli zbliżać się z [Grigorijem] Potiomkinem, zauważając liczne rozbieżności między obu rosyjskimi politykami. Z czasem mówiło się, że w Rzeczypospolitej istnieją dwie partie rosyjskie: królewsko-ambadorska i potiomkinowska.

Zjazd w Kaniowie był początkiem wyraźnego rozpadu opozycji politycznej w Polsce. Katarzyna II nie przyjęła obecnego tam Ignacego Potockiego, uważanego za przywódcę oponentów, ani Kazimierza Nestora Sapiehy. Dla tej grupy stało się jasne, że w carycy nie znajdą oparcia dla swych prób osłabienia pozycji dworu. W następnych miesiącach niektórzy z uczestników opozycji rozpoczęli umizgi do sąsiednich stolic (Berlina i Wiednia), licząc się z możliwością wystąpienia jako „partia” tych mocarstw w Rzeczypospolitej.

Z kręgu ich niedawnych towarzyszy (przyszłych targowiczów) wyszedł natomiast nowy projekt wsparcia Rosjan w wojnie wschodniej. Znamy go z paru różniących się szczegółami wersji. Przewidywał zawiązanie na terenie województw południowo-wschodnich konfederacji pod laską Franciszka Ksawerego Branickiego i Stanisława Szczęsnego Potockiego, i oddanie do dyspozycji Katarzyny II zarówno wojsk Rzeczypospolitej, jak i prywatnych oddziałów obu magnatów. Projekt przyszłych

targowiczanie został odrzucony przez Katarzynę II. Również Potiomkin, znając nastawienie swej władczyni, skrytykował przedstawiony projekt. Nie wyrzekł się jednak popierania go, a do zawartych w nim idei powrócili oboje – i caryca, i jej były faworyt – nieco później”.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Tadeusz Cegielski, Łukasz Kądziera, *Rozbiory Polski. 1772-1793- 1795*, Warszawa 1990, s. 171-175, licencja: CC BY-SA 3.0.

Pomnik Jana III Sobieskiego w Łazienkach Królewskich. Napis na tarczy głosi: „Janowi III, królowi Polski i Wielkiemu Księciu Litewskiemu, Ojczyzny i sojuszników obrońcy, któregośmy postradali roku 1696. Stanisław August Król. Roku 1788”.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Widok na cały pomnik.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz mapę, na której uwzględniono granice Rzeczypospolitej w przededniu zwołania Sejmu Wielkiego.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 2

Wskaż elementy, które do siebie pasują.

Franciszek Ksawery Branicki	Przeciwnik sojuszu z Rosją	Promował republikańską formę rządu i dążył do przywrócenia silnej pozycji hetmanów
Ignacy Potocki	Zwolennik niezależnego od dworu przymierza z Rosją	Optował za silną władzą monarszą
Stanisław August Poniatowski	Zwolennik polsko-rosyjskiego przymierza przeciwko Turcji	Promował republikańską formę rządu, z ograniczoną władzą króla

Na podstawie notek biograficznych zidentyfikuj autorów źródeł. Ich imiona i nazwiska wpisz do tabeli.

Stanisław Staszic (1755–1826) – z pochodzenia mieszczanin, duchowny, działacz gospodarczy. Jego główne zainteresowania skupiały się wokół filozofii i nauk przyrodniczych. Swoje projekty reform przedstawił w *Uwagach nad życiem Jana Zamoyskiego* (1787) i *Przestrobach dla Polski* (1790). Był zwolennikiem teorii republikańskich, jednak w warunkach polskich popierał zwiększenie władzy królewskiej, wprowadzenie do sejmu przedstawicieli miast, zniesienie *liberum veto*, odsunięcie szlachty gołoty od życia politycznego i aukcję wojska. Ponadto postulował zwiększenie inwestycji w gospodarkę, wprowadzenie korzystnego prawa dla rzemieślników i kupców, nadanie wolności osobistej chłopom, objęcie ich opieką prawną oraz zamianę pańszczyzny na czynsze.

Stanisław Staszic

Źródło: Franciszek Sobolewski, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Hugo Kołłątaj (1750–1812) – duchowny, jeden z twórców Konstytucji 3 maja. Początkowo propagował idee republikańskie, chcąc oddać pełnię władzy sejmowi. Zdawszy sobie sprawę, że wprowadzenie koniecznych reform było możliwe tylko przy współudziale króla, zmienił stanowisko. Do najważniejszych dzieł Kołłątaja należą *Do Stanisława Małachowskiego, referendarza koronnego. O przyszłym sejmie Anonima listów kilka* (1788–1789) oraz *Prawo polityczne narodu polskiego* (1789). Ostrożnie wypowiadał się w sprawie chłopskiej. Był zwolennikiem utworzenia osobnych izb poselskich dla posłów szlacheckich i miejskich.

Hugo Kołłątaj

Źródło: Józef Peszka, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło	Autor
„Mamyż tak okropną sami na siebie wyznać prawdę: że Polak jest w stanie wszystkie rządy europejskich narodów przewrócić, lecz nie jest zdolny sam dla siebie rządu napisać? [...] <i>Salus populi suprema lex esto</i> [Niech dobro ludu będzie najwyższym prawem], było to prawo kardynalne Rzymian. I sprawiedliwie, bo kto człowieka na pierwszym widoku w swym prawodawstwie umieścił, ten klasy ludzi potrafi porządnie rozdzielić i przy swych prerogatywach utrzymać. Lecz kto zaczyna od prerogatyw pewnej liczby obywateli, ten jest despota, nieprzyjaciół ludzkości i wolności”.	
„Gdzie rolnictwo doskonałe, rozległy kraj staje się jakoby jednym miastem, w którym zamiast ciągłych ulic, łączących z sobą wspanialsze domy publiczne, tam wsie, nieprzerwanie ciągnąc się, łączą z sobą główne miasta. Kiedykolwiek inne przemożne stany rolnika obciążają – zabijają samych siebie. Im swobodniejszy będzie w kraju rolnik, tym lepiej będzie wszystkim innym stanom, kraj będzie bogaty. Wniosek oczywisty, że cokolwiek inne stany uczynią dla stanu rolniczego, to uczynią dla siebie”.	

Źródło: Biogramy na podstawie Polskiego Słownika Biograficznego.

Stanisław Staszic, *Przestrogi dla Polski*, oprac. wolnelektury.pl, s. 48–50.

Hugo Kołłątaj, *O potrzebie reformy państwa*, [w:] *Wiek XVI-XVIII w źródłach*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 428–429.

Spośród fragmentów dotyczących Sejmu Wielkiego (źródło B) wskaż ten, który stanowi kontynuację akapitu ze źródła A.

Źródło A

((Hugo Kołłątaj

Historia Polski 1492–1795

Język ojczysty, udoskonalony, do edukacji użyty i do wszystkich sprzężyn rządu przyjęty, nierównie bardziej ustanawia charakter narodu niż suknia, nierównie bardziej klei z sobą wszystkie prowincje. I ten kraj jednym prawdziwie nazwać może się narodem, który się jednym rozumie językiem.

Źródło: Hugo Kołłątaj, [w:] Mariusz Markiewicz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2004, s. 681.

Źródło B

Dotychczasowe pojęcie narodu w Rzeczypospolitej było zgodne ze schematem Gellnera, w którym naród polityczny – Sarmaci – panował nad narodami etnicznymi zamieszkującymi Rzeczypospolitą. Natomiast teraz zaczął się tworzyć „naród historyczny”, który miał zunifikować ludy zamieszkujące Rzeczypospolitą Obojga Narodów.

Powstało wtedy wiele pism politycznych, a zwolennicy reform skupili się wokół Kołłątaja, tworząc tzw. Kuźnicę Kołłątajowską. Najwybitniejsi z nich to Franciszek Ksawery Dmochowski, Franciszek Salezy Jezierski, Antoni Trębicki.

Wprawdzie badania pokazują, że w drugiej połowie XVIII w. w Rzeczypospolitej powstało 20 mln różnego rodzaju druków i książek, nie licząc ukazujących się gazet i periodyków, jednak nowe poglądy nie przenikały zbyt głęboko na prowincję, gdzie dominowały ideały sarmackie.

Zaznacz fragmenty źródeł odnoszące się do wydarzeń z czasów trwania Sejmu Czteroletniego.

- ☐ „Mówiono mi, że teraz dużo namnożyło się kawiarni w Warszawie. Nie bywało dawniej takich miejsc [...]. Jednego dnia dla znacznego ciepła przeszedłem się do Ogrodu Saskiego. [...] Słyszę młodzież mającą piękne zdania, przytaczającą autorów niemieckich, których nazwiska prawdziwie były dla mnie nieznajome. My dawniej, przyznam się, zostawialiśmy w tej mierze w grubej niewiadomości”.

- ☐ „Teraz, gdy oni [mieszczanie] ojczyznę w Polsce znaleźć się spodziewali, obudziło się życie i myśl stała się czynną; czytano, pisano, mówiono, literacki ruch się zwiększył i zarazem wpływ partii reform na opinię publiczną”.

- ☐ „Pamiętam, iż przyszły z Paryża do Warszawy tabakierki, na których wierzchu drobno wyryte były ogłoszone przez Zgromadzenie francuskie prawa człowieka. Wielu z nas miało tabakierki takie”.

- ☐ „Ile że sama hetmanowa już Poniatowskiemu, stolnikowi litewskiemu, sprzyjała promowanemu do korony kandydatowi, takt – mówię – sielecki [szlachta zaściankowa z Sielca] rusza, także szlachtę ekonomiczną, która przedtem na sejmikach nie bywała, sprowadza”.

- ☐ „W całej izbie słyhać było szelest rozchodzącej się publicznej radości; [...] całe miasto napelnione było tym okrzykiem: sto tysięcy wojska! I starzy i młodzi z temi się spotykali słowy: Będziemy mężni, będziemy szczęśliwi!”

- ☐ „Na sejmie terażniejszym nasi dobrodzieje
Poddają nas w poddaństwo [...]
Kto dotąd był w swobodzie ślachcicem Polakiem,
Już przez was musi stać się albo Austryjakiem,
Lub luterskim, kalwińskim Prusakiem, lub z żalem
Straty wolności w jarzmie jęczącym Moskalem”.

Źródło:

Julian Ursyn Niemcewicz, *Pamiętniki czasów moich*, red. Jan Dihm, t. 1, Warszawa 1957, s. 281.

Marcin Matuszewicz, *Diariusz życia mego*, red. Bohdan Królikowski, Zofia Zielińska, t. 2, 1758–1764, Warszawa 1986, s. 433.

Urszula Tarnowska z Ustrzyckich, *Wspomnienia damy polskiej z XVIII wieku. Obejmuje zdarzenia z lat 1789, 1790, 1791–1792, 1794, 1796 i 1805*, red. Władysław Tarnowski, t. 1, Poznań 1869, s. 3.

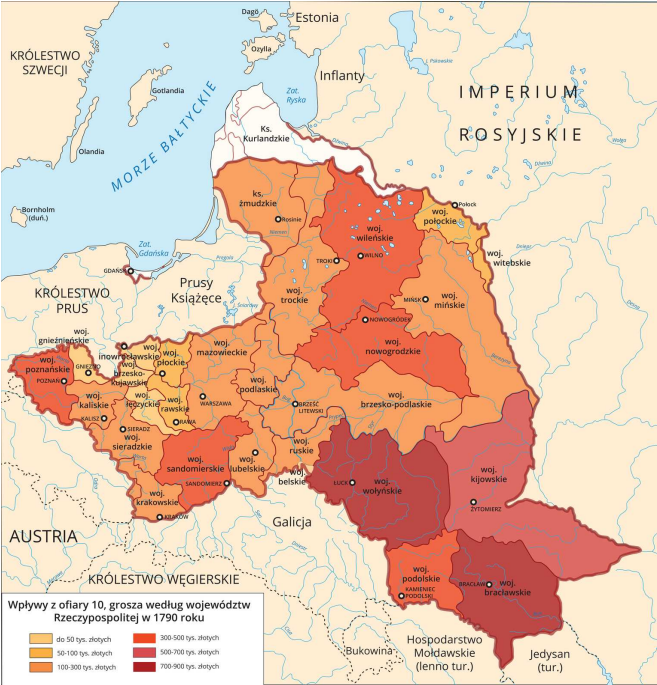
Rymopis z okresu konfederacji barskiej, cyt. za: Michał Koziół, *Konfederacja barska w Małopolsce. Ostatnie szlacheckie wystąpienie czy pierwsze narodowe powstanie?* [w:] *Konfederacja barska (1768–1772). Tło i dziedzictwo*, Kraków 2018, s. 32.

Schulz Friedrich, *Podróże Inflantczyka z Rygi do Warszawy i po Polsce w latach 1791–1793*, [w:] *Polska stanisławowska w oczach cudzoziemców*, red. Wacław Zawadzki, t. 2, Warszawa 1963, s. 607.

Antoni Magier, *Estetyka miasta stołecznego Warszawy*, red. Jan Morawiński et al., Wrocław 1963, s. 57, 61.

Na podstawie informacji zawartych na obu mapach wskaż, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Wpływy z ofiary 10. grosza według województw Rzeczypospolitej w 1790 r.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Mathiasrex, Maciej Szczepańczyk, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ludność Rzeczypospolitej Obojga Narodów według województw w 1790 r.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Mathiasrex, Maciej Szczepańczyk, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Gęstość zaludnienia w województwach trockim, połockim, witebskim, mińskim, brzesko-litewskim i kijowskim należała do najniższych w kraju.	☐	☐

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Z terenów Wielkiego Księstwa Litewskiego zebrano więcej podatków niż z Korony.	☐	☐
Szlachcic z województwa wołyńskiego wpłacił średnio większy podatek niż ten z województwa mazowieckiego.	☐	☐
Statystyczny szlachcic z województwa wołyńskiego zadeklarował większe dochody niż ten z województwa wileńskiego.	☐	☐

Określ, którą przyczynę niepowodzenia reformy podatkowej przedstawioną w tekście B ilustruje tekst A.

Tekst A

“ *Mowa Suchorzewskiego na sesji sejmowej dnia 3 listopada 1789 r.* ”

Podług reguł przez Komisją [odpowiedzialną za ściąganie podatków] przepisanych nie można było więcej wyprowadzić do intraty opłaty podatku jak 250 złotych dla czego się to stało, oto dla błędu projektu. [...] W wiosce, o której nadmieniłem, mam 150 krów, z tych dochodu mam 300 czerwonych złotych; nie mogłem ich podać do intraty, bo komisje tego artykułu, jako nie wchodzącego do [s]przedaży dóbr i niepewnej intraty, słusznie nie rozkazały podawać.

Źródło: *Mowa Suchorzewskiego na sesji sejmowej dnia 3 listopada 1789 r.*, [w:] *Diariusz Sejmu Czteroletniego (sesja 183)*, oprac. Królczyk, R.T. Prinke, Biblioteka Kórnicka PAN, s. 11.

Tekst B

“ Richard Butterwick *The Polish Revolution and the Catholic Church, 1788–1792: A Political History* ”

Chociaż „ofiara” [tzw. ofiara wieczysta – stały podatek] była w rzeczywistości podatkiem, nazwa odwoływała się do ludzkich sumień. Być może dlatego „ofiara” w wysokości 10% od dochodów z dóbr szlacheckich oraz 20% z majątków kościelnych przyniosła mniej dochodu niż zakładano. [...] [Walerian] Kalinka, w ślad za Staszicem, oskarżył szlachtę o krzywoprzysięstwo. Tadeusz Korzon twierdził, że niejasność w kwestii tego, co podlegało opodatkowaniu, w wielu częściach

Rzeczypospolitej stanowiło przyczynę powstania luki w budżecie. Obaj historycy mają słuszość. Nie każdy szlachcic ani nie każdy duchowny był bowiem wzorem uczciwości.

Źródło: Richard Butterwick, *The Polish Revolution and the Catholic Church, 1788–1792: A Political History*, Oxford 2012, s. 100.

Tvoja odpowiedź

Czy poniższa ilustracja mogłaby zostać użyta na okładce książki, o której mowa w źródle B?
Uzasadnij odpowiedź.

Źródło A

Stanisław Bagieński, *Jan Dekert na czele czarnej procesji przed Zamkiem w Warszawie*, 1914 r.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło B

((Jerzy Kowecki

Recenzja: Krystyna Zienkowska, *Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*

W zasadniczych trzech rozdziałach zatytułowanych: „Próby konsolidacji stanu”, „Mieszczanin szlachcicem” i „Polski »stan trzeci«” autorka wraca do krótkiej charakterystyki „desideriów” miejskich przygotowywanych na wcześniejsze sejmy i następnie, już szczegółowo, analizuje krystalizowanie się akcji miast podczas Sejmu Czteroletniego, rolę magistratu Starej Warszawy, Kołłątaja, króla, Ignacego Potockiego, całego

kierownictwa stronnictwa patriotycznego. W sumie, niezależnie od dyskusyjnych poglądów w niektórych kwestiach szczegółowych, otrzymujemy cenne nowe ustalenia faktyczne oraz oświetlenie wydarzeń, poparte solidną analizą źródeł.

Źródło: Jerzy Kowecki, *Recenzja: Krystyna Zienkowska, Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Przegląd Historyczny” 1978, nr 69/2, s. 360.

Tvoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Czas wielkich nadziei. Pierwsze reformy Sejmu Wielkiego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXVI. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja). Uczeń:

5) wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego i przedstawia jego reformy, ze szczególnym uwzględnieniem postanowień Konstytucji 3 maja.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- ustala, w jakim celu król zlecił budowę pomnika Jana III Sobieskiego w Łazienkach Królewskich akurat w 1788 r.,
- sprawdza, z jakich powodów szlachta i duchowni płacili mniejsze podatki, niż powinni,
- wyjaśnia, dlaczego w 1789 r. mieszczenie przemaszerowali ulicami Warszawy w czarnych płaszczach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy zawartość sekcji „Wprowadzenie”, przedstawia temat oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej?

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zapowiada uczniom, że będą pracować metodą jigsaw oraz ustala czas trwania tej części lekcji. Uczniowie odliczają do trzech, po czym łączą się w zespoły według przydzielonych numerów. Każda grupa opracowuje fragment materiału z sekcji „Przeczytaj”:
 - Grupa 1 – Jedyna taka szansa;
 - Grupa 2 – Wspólne cele i sporne kwestie;
 - Grupa 3 – Czarna procesja.

Po zakończeniu pracy uczniowie zmieniają zespoły tak, by w każdym znalazła się przynajmniej jedna osoba z poprzednich grup. Uczniowie dzielą się wiedzą zdobytą wcześniej i uczą się od siebie nawzajem.

2. Gdy uczniowie skończą wymieniać się informacjami, chętne lub wybrane przez nauczyciela osoby omawiają wspomniane wyżej zagadnienia. Jeden z uczniów zapisuje

- wnioski na tablicy. Pozostali uczniowie mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje. Nauczyciel na zakończenie udziela im informacji zwrotnej.
3. Praca z audiobookiem. Nauczyciel czyta polecenie nr 1 „Wysłuchaj audiobooka. W jaki sposób zjazd w Kaniowie i ówczesne decyzje Katarzyny II wpłynęły na decyzje polskich ugrupowań politycznych i dalsze losy Rzeczypospolitej?”. Poleca uczniom, aby w parach przeanalizowali zagadnienie i przedstawili swoją propozycję rozwiązania. Jedna ze wskazanych par prezentuje odpowiedź, nauczyciel poleca uczniom odniesienie się do niej.
 4. W kolejnym kroku nauczyciel poleca uczniom, aby wykonali indywidualnie polecenie nr 2, a następnie znaleźli drugą osobę do pary i porównali swoje odpowiedzi. Wylosowany uczeń albo uczennica omawiają swoją odpowiedź oraz prezentują propozycję drugiej osoby (jeśli jest odmienna), pozostali uczniowie omawiają te propozycje. Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.
 5. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia nr 1-4. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami. W kolejnym kroku poleca, aby ćwiczenia nr 5-8 uczniowie wykonali w parach. Weryfikacja poprawności wykonanych w parach zadań; nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli na temat: „Czas wielkich nadziei. Pierwsze reformy Sejmu Wielkiego”.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów.

Praca domowa:

1. Opracuj podsumowanie tematu „Czas wielkich nadziei. Pierwsze reformy Sejmu Wielkiego” w formie pytań do krzyżówki.

Materiały pomocnicze:

- *Wielka historia świata*. Tomy 1-12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004-2006.
- *Wielka historia Polski*, tomy 1-10; Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków 2016.
- *Seria Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011-2019.
- E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2011.

Wskazówki metodyczne:

- Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z sekcją „Audiobook”, aby przygotować się do późniejszej pracy.